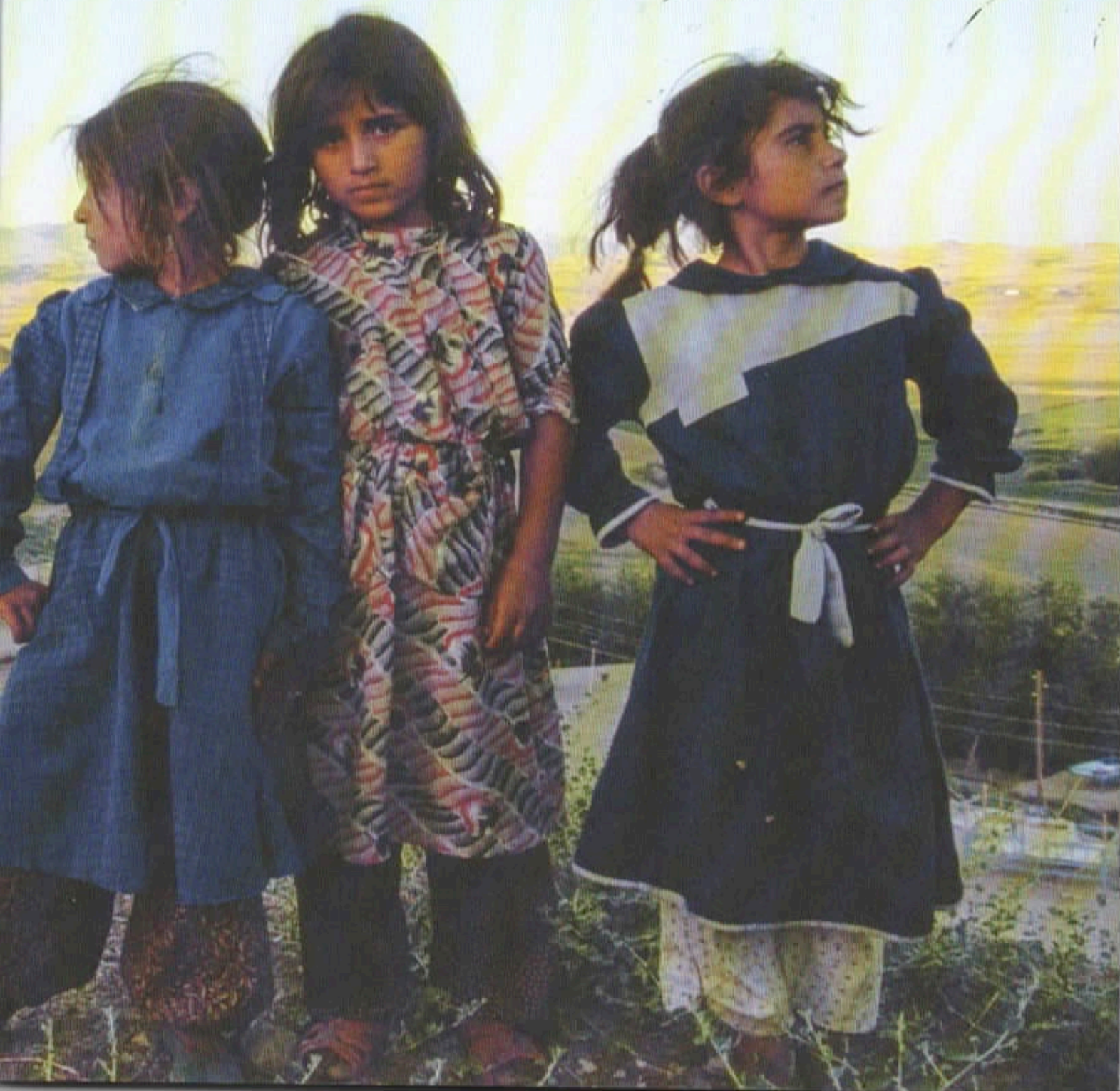

Nr 1
2023
89 kr

Balder.

FRIHET-JÄMLIKHET-SOLIDARITET

Katarina Bjärvall
Kurdisk dagbok
Trettiofem år före jordbävningen

»Sommaren var het, som somrar alltid är i Kurdistan. Jag minns landskapet utanför bussfönstret ligga utbrett som en ljusbrun kamelhårsfilt. Bortom det vidsträckta slättlandet höjde sig kala berg mot en vitglödgad himmel. Ur bussens högtalare kved smörsångaren Ibrahim Tatlises fram nasala sommarhits medan bussvärderna serverade te och stänkte citrondoftande antiseptisk parfym på oss. I vägkanten stora gråblå tistlar, åsnor, en enstaka kamel och herdar med fårfloccar. Och soldater, ständigt dessa soldater.«

Gång på gång ser jag klippet som visar hur bostadshuset rasar i Sanliurfa i Turkiet. En putsad sjuvåningsbyggnad i två nyanser av rosa. I gatuplanet en biluthyrningsfirma och en närbutik, under balkongerna biltrafik som strömmar förbi, i förgrunden vinterkala träd. Så plötsligt: Husets bottenplan ger vika, våningarna ovanför faller som en trave tallrikar och hela byggnaden upplöses i ett moln av damm.

Plötsligt, skriver jag, men eftersom flera personer filmar kan det inte vara oväntat. Ett efterskalv har just skakat Sanliurfa. De som bodde i huset har sannolikt hunnit lämna sina lägenheter.

Tiotusentals andra människor i Turkiet och Syrien hann inte det. De föll under kraften av raserad betong. Krossades eller kvävdes till döds. Och miljoner förlorade sina hem, som invånarna i det rosa huset.

Sanliurfa – uttalat Sjanliurfa eller oftast bara Urfa – är en stad i den sydöstra delen av Turkiet, femton mil från epicentrum för det största skälvet. Och en av de platser dit jag reste sommaren 1988.

Sommaren var het, som somrar alltid är i Kurdistan. Jag minns landskapet utanför bussfönstret ligga utbrett som en ljusbrun kamelhårsfilt. Bortom det vidsträckta slättlandet höjde sig kala berg mot en vitglödgad himmel. Ur bussens högtalare kved smörsångaren Ibrahim Tatlises fram nasala sommarhits medan bussvärderna ser-

verade te och stänkte citrondoftande antiseptisk parfym på oss. I vägkanten stora gråblå tistlar, åsnor, en enstaka kamel och herdar med fårfloccar. Och soldater, ständigt dessa soldater.

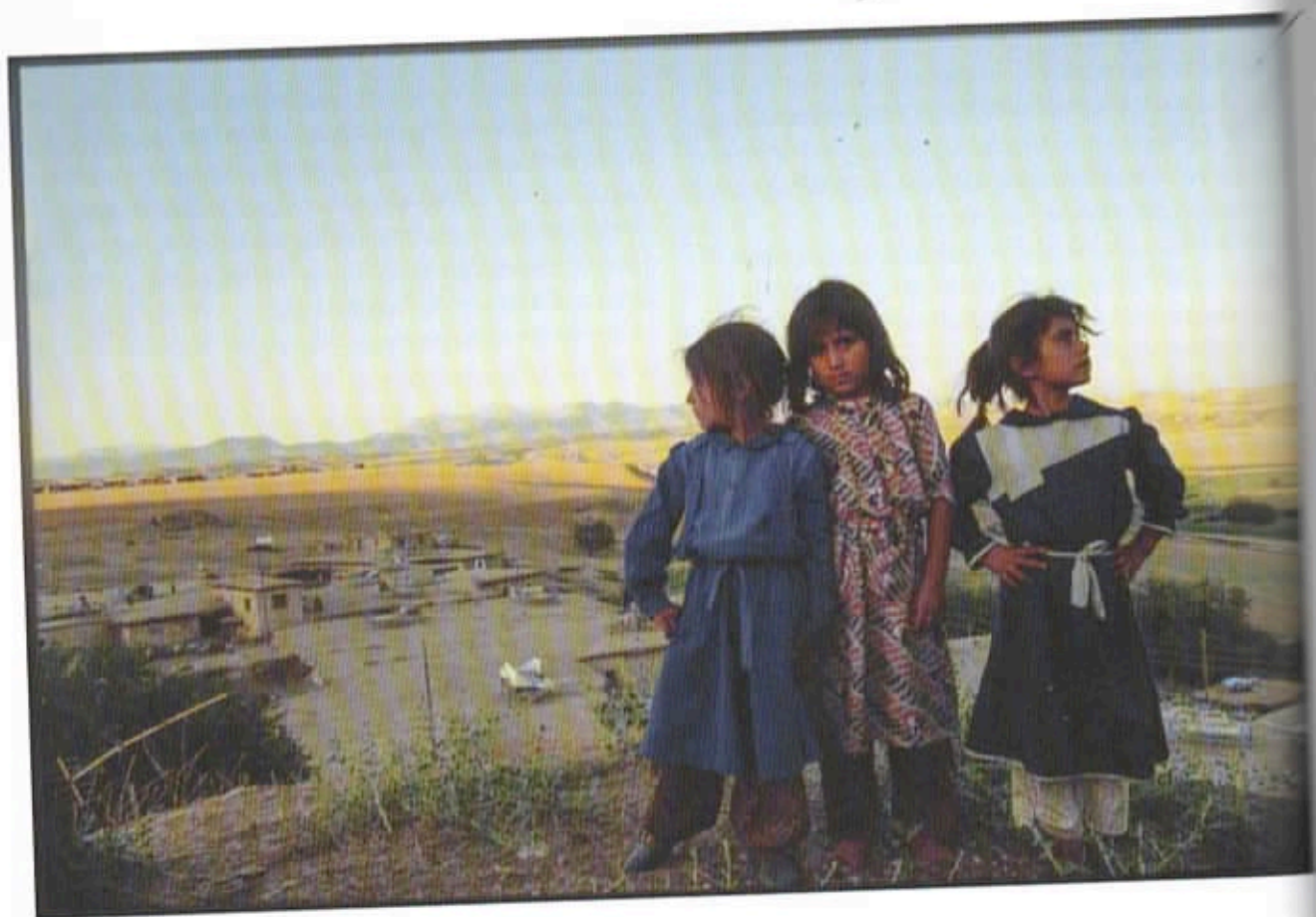
Jag och mina vänner Malin, Karin och Ulle hade liftat från Stockholm till Istanbul och därifrån tagit bussen vidare österut, först längs den frodiga Svarta havskusten, ända till den sovjetiska gränsen, och därifrån söderut, ner i hettan.

Vi ville till närmaste krig och det fanns i Kurdistan – så sa vi till någon, självironiskt naturligtvis, men med ett uns av sanning. Vi var strax över tjugo, äventyrslystna, rebelliska och ofattbart naiva.

Ur min dagbok den 4 juli 1988:

Ett sådant här landskap har jag inte sett tidigare, inte ens på bild. Jag tycker om det för att det är så storslaget, för att vi kan färdas genom det en hel dag eller en hel natt. För att det inte är någon liten nationalpark, inramad på kartan och försvarad av människor utan just för att det är starkare än människorna.

Ja, starkare än människorna, det blir tydligt den där februaridagen 35 år senare. Men det var inte landskapet som grep hårdast tag i mig, det var folket och deras stolthet. Vidare ur dagboken:

I byn Kepo nâra Kurdistanî stôrta stad Dîyarbakir.

Bussen stannar och människor stiger på.

– Salam aleikum.

En familj. Kvinnan bär en gråtande pojke i tioårs-åldern, han måste vara sjuk. Hon är mycket vacker. Håret är svart, rakt och mittbenat under en orange huvudduk ihoptvinnad med en lila i ett turbanartat arrangemang. Kläder i rosa, guld och orange, kofta, kjol, blus och vida byxor. I denna hetta. Hon tittar på oss och ler, ett leende som kommer uppiifrån, som om hon står långt över oss med sin stolthet.

När familjen går av bussen tar kvinnan med sig en flaska Pepsi som vi haft liggande på golvet. Ulle ser när hon tar den, och kvinnan ser att Ulle ser, och så slänger hon in den genom fönstret till oss just när bussen kör iväg.

Ja, denna stolthet.

Jag talade med alla jag hittade en språkig spång till. I handen hade jag mitt lilla engelsk-turkiska lexikon redo, men många kunde också engelska. Ofta var det killar i vår ålder, som Ahmet som vi träffade längs vägen söderut, innan vi nått fram till den region som kallas – men i Turkiet inte får kallas – Kurdistan.

Människorna där är farliga, sa han, för de är bönder på dagarna, böjda över sina plogar, och soldater på nätterna, med höjda kalasjnikovs.

Jag skrev ner det han sa eftersom det illustrerade hur den kurdiska PKK-gerillans attacker i kombination med den statliga propagandan hade fått vanliga invånare i Turkiet att känna skräck inför blotta tanken på landets sydöstra delar. Men vår resa blev ingen *battlefield holiday*. Människorna vi mötte gav oss andra insikter.

Vidare ur min dagbok från bussresan:

Vi gör middagspaus, men restaurangen stinker ruttet kött, så Malin och jag sätter oss utanför och skalar varsin gurka. En kille från byn kommer fram och pratar. Han är femton år och går ner till restaurangen varje kväll för att se om det finns några turister som han kan prata engelska med.

Han vill bli doktor. Jag har min dagbok i knäet, han lånar den och bläddrar.

– Are you a writer?

– No, but I want to be.

Jag tittar på honom och så säger jag:

– You become a doctor and I become a writer, ok?

Vi skakar hand på det.

Städerna: Erzurum, Diyarbakir, Siverek, Urfa. Vi stannade några dagar på varje plats, blev bjudna på te hos en gammal dam som bodde i en jordkula och på mat hos en familj som ägde förbjudna böcker av Bertold Brecht. Vi besökte ett sjukhus och gick på bröllopsfest.

Och vi gjorde studiebesök på industrier, bland annat en tobaksfabrik. Ur dagboken:

Arbetspasset slutade just och alla kvinnorna kom väl-lande nerför trapporna, en blommig våg med en vit skumkant av slöjor. De sorterar tobaksbladen i tre kategorier. De finaste exporteras till USA för att bli Marlboro-cigarretter som sedan exporteras tillbaka hit och säljs för 1 600 lira, lika mycket som en nioårig byggjobbare tjänar per dag. Det luktade inte tobak i fabriken, det luktade hö.

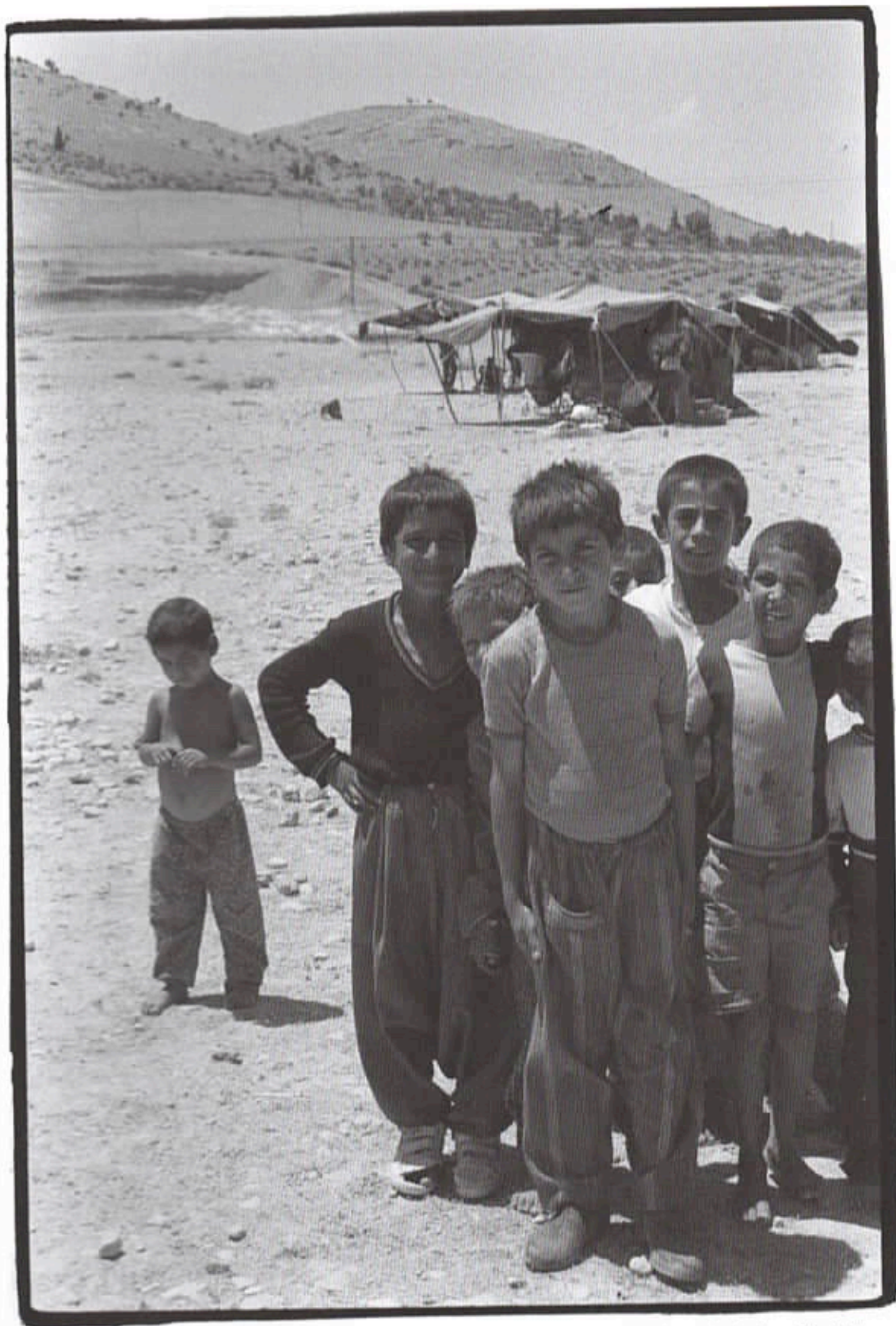
Och mellan städerna: byarna, ruttmönster i lite mörkare brunt här och där på den mjuka filten. Vi klev av bussen i en sådan by. Låga lerhus tätt intill varandra, så här på sommaren med stora sängar uppställda på taken. Hemma hos en familj vars dotter Berivan vi kände från Sverige fick vi rulla ut våra lakan i en sådan säng. Svalkande stjärnor, fladdermöss, ljud nerifrån byn – någon som gick till dasset, katter som slogs, en tupp. Och så småningom en långsam morgon när solen hörde sig upp över de där bruna bergen i fjärran. Slummer innan hettan.

Mina vänner tröttnade och vände tillbaka västerut, men jag följde med Berivan längre in i Kurdistan, till Urfa. En kväll besökte hon och jag stadens sjukhus för att hälsa på en inlagd släkting. Ur dagboken:

Långa turkosa korridorer, dåligt upplysta av alltför glest placerade lysrör. På kortväggen i slutet av varje korridor Atatürk, sammanbitet vakande över sophinkar och drivor av cigarrettfimpar. Salar med åtta sängar i varje. Brunfläckiga lakan. Alla fönster öppna mot det heta mörkret utanför.

En dag ville jag se Urfas kåkstäder, de fattigaste stadsdelarna. Berivans sväger följde med som bodyguard. *Hello Allemagne!* skrek ungarna som flockades runt mig – utlänningar här var oftast tyskar.

Barnen ville gärna bli fotograferade och de svarade villigt på mina korta frågor: Hur gammal är du, går du i skolan, vilket ämne gillar du bäst? Och vad ska du bli när du blir stor?

Utanför staden Sanliurfa, oftast kallad Urfa.

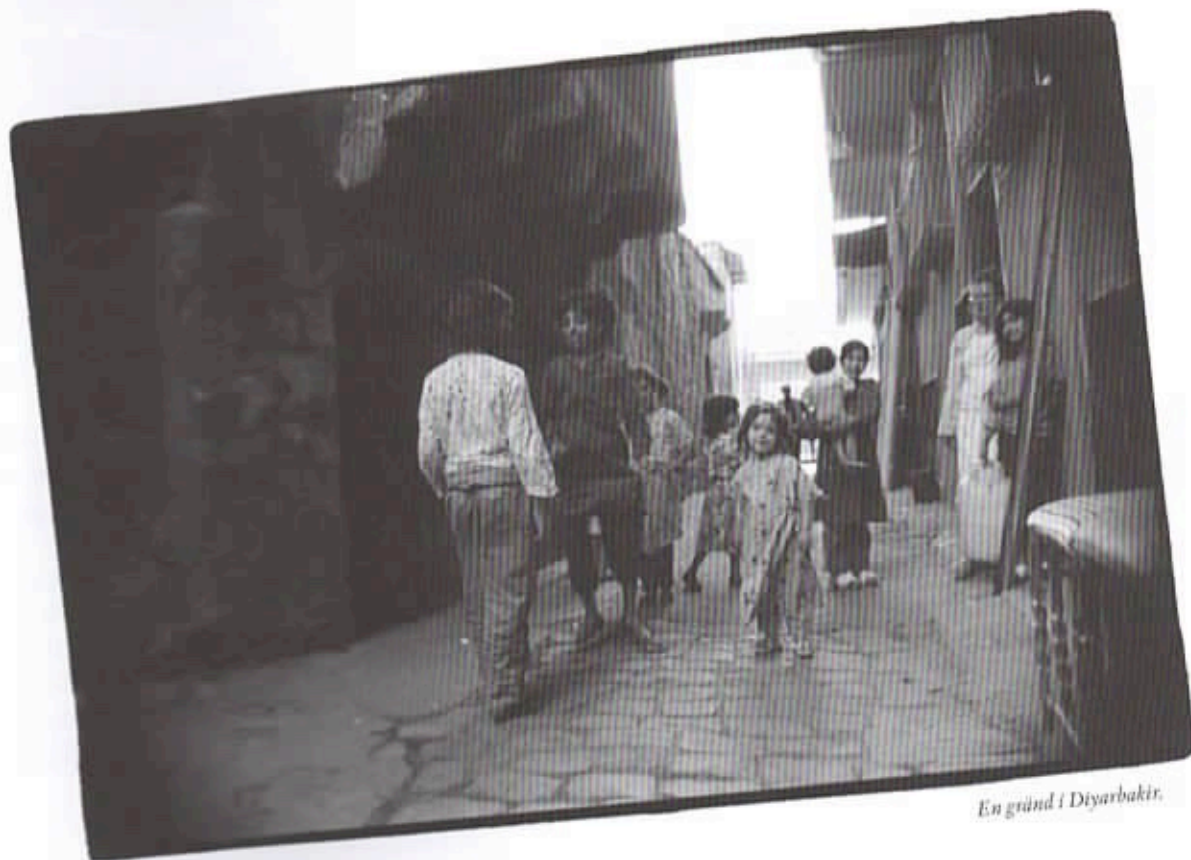
Utanför Urfä.

Studenter i Diyarbakir.

Ett dopp i floden Tigris nära Diyarbakir.

En gränd i Diyarbakir.

Ur dagboken: »Ju mer man lär sig, desto mindre förstår man. Och ju mer man inser att man inte förstår, desto närmare är man.»

Men så småningom tog jag bussen västerut och letade rätt på mina vänner.

Under de följande tjugo åren skulle jag i rollen som journalist resa ett antal gånger till Kurdistan, framför allt till de delar som ligger i Turkiet. Den senaste resan gjorde jag sommaren 2007, tillsammans med min svensk-kurdisk sambo och våra barn, för att hälsa på hans släkt.

För de flesta av dessa fattiga barn var advokat säkert bara ett fint ord, men för andra säkert en dröm om att göra gott. Jag hoppas innerligt att några av dem lyckades få den drömmen förverkligad, för i de politiska efterskalven efter jordbävningen kommer det att krävas juridisk kompetens. För att reda ut vart pengarna från den särskilda jordbävningsskatt som regeringen drev in har tagit vägen. För att ställa byggherrar till svars för dessa fuskbyggen i betong. För att försvara de journalister som gripits för att ha rapporterat kritiskt om regeringens hantering av katastrofen.

Då hade regionen ändrat karaktär. Många av de där bruna byarna hade skövats av turkiska säkerhetsstyrkor, allt för att utplåna basen för PKK. De som bodde där hade tvingats flytta in i stora bostadsområden runt Diyarbakir, Urfa och andra större städer. Höghus på höghus hade rests, med rinnande vatten och kanske centralvärme, men byggda i billig och bräcklig betong.

Några år efter den resan skilde jag mig och nu har det gått femton år sedan jag senast besökte Kurdistan. Men det kurdiska lever i mig, genom mina barn och deras släkt och genom mina kurdiska vänner i Sverige. Och genom tanken på de människor jag har träffat i Kurdistan.

Måndagen den 6 februari 2023 stannar tiden strax efter klockan fyra på natten. Jorden bävar. Landskapets ljusbruna fält slits upp och skakas våldsamt. Kurdistan skälver, spricker och rasar samman. Även andra delar av Turkiet drabbas, liksom norra Syrien.

Mina ex-släktingar klarar sig oskadda, men när jag

ringer till min vän Berivan får jag veta att tre i hennes släkt har omkommit. Två i skallet och en i en bilolycka när han var på väg för att försöka rycka in i hjälparbetet.

Men det är de allra fattigaste, alla de som flyttat eller flyttats från byarna och kåkstäderna in i höghusområdena, som drabbas hårdast. Medier på plats berättar om hemlösa barn som går utan skor och ytterkläder i minusgrader.

Jag letar reda på en kartong med bilder från 1988 och bläddrar fram dem jag tog på barn den där dagen i Urfa.

Jag stannar upp. Är de här barnen bara objekt i en naiv 22-åringens kamera? Det finns nog de som ser det så. Men i den där naiviteten fanns en dröm om att avstånd och skillnader kunde krympas, kanske utplånas. Den drömmen vill jag inte helt förtränga.

Jag möter deras blickar. De måste vara i 40–50-års-åldern nu. Har de överlevt? Är det deras barn som går barfota nu? Eller deras barnbarn?

Vad vill du bli när du blir stor, frågade jag ju där i Urfa. *Avukat*, sa många.

För de flesta av dessa fattiga barn var *advokat* säkert bara ett fint ord, men för andra kanske en dröm om att göra gott. Jag hoppas innerligt att några av dem lyckades få den drömmen förverkligad, för i de politiska efterskalven efter jordbävningen kommer det att krävas juridisk kompetens. För att reda ut vart pengarna från den särskilda jordbävningsskatt som regeringen drev in har tagit vägen. För att ställa byggherrar till svars för dessa fuskbyggen i betong. För att försvara de journalister som gripits för att ha rapporterat kritiskt om regeringens hantering av katastrofen.

När jag ser in i ögonen på några av de flickor och pojkar jag fotograferade ser jag ett allvar, nästan ett trots. Användbara egenskaper för en advokat.

En del sa inte *avukat*, de sa ett annat fint ord: *doktor*. Som pojken jag skakade hand med den där dagen när bussen tagit paus utanför restaurangen – jag hoppas han höll sin del av vår överenskommelse.

Och som flickan på en av bilderna, med motsolen över ena axeln, i volangblus, kortklippt frisyra och en varm och eftertänksam, nästan utforskande, blick in i kameran. Jag hoppas att hon är ortopedspecialist på sjukhuset i Urfa nu. Och att hon med säkra händer spjålar armbrott och gipsar ben och ser på alla sina patienter med de där varma ögonen. ■

Fotografier: KATARINA BJÄRVALL.

Utanför Urfu.